

УДК 354:332.834

І. О. СОЛОШИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент

Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЩОДО ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ЕКОЛОГІВ

У статті розкрито сутність компетентнісного підходу щодо формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів. Здійснено аналіз наукових джерел з метою дослідження етапів становлення компетентнісного підходу в освіті. Уточнено дефініцію поняття “компетентнісний підхід” як перехід від кваліфікації, яку спеціаліст здобуває у вищому навчальному закладі, до компетентності, що дає змогу мобільно пристосовуватися до змін у професійній діяльності, які зумовлено стрімким розвитком науки.

Визначено основні відмінності знаннєвого та компетентнісного підходів щодо формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, формування, науково-дослідницька компетентність, майбутні фахівці-екологи, професійна діяльність.

У сучасний період розвитку суспільства постає проблема в підготовці фахівців-екологів, які здатні не тільки використовувати набуті знання, вміння й навички у своїй професійній діяльності, а й постійно їх оновлювати завдяки стрімкому розвитку науки.

В умовах постійної зміни характеристик і динаміки розвитку суспільства робота фахівців-екологів усе більшою мірою модифікується й набуває науково-дослідної спрямованості, що передбачає їх участь у проектній роботі, проведенні досліджень, спрямованих на вирішення науково-екологічних проблем [9].

Тому пріоритетним при підготовці майбутнього фахівця-еколога повинен стати компетентнісний підхід, який передбачає орієнтацію всіх його компонентів на набуття майбутнім фахівцем науково-дослідницької компетентності, наявність якої дає можливість ефективно здійснювати та вдосконалювати професійну діяльність, саморозвиватися та сприяти впровадженню у виробництво наукоємних технологій.

Проблему актуальності впровадження компетентнісного підходу до підготовки фахівців активно обговорюють у педагогічній науці в працях: А. Андрєєва, О. Гулай, О. Заблоцької, І. Зимньої, Р. Пастушенко, А. Хуторського та ін.

Сучасний фахівець-еколог, на думку багатьох учених (Г. Білецька, В. Боголюбов, О. Владимірова, Л. Лук'янова та ін.), має бути дослідником, адже його подальша професійна діяльність визначається швидкими змінами у світовій екології, на які чинять безпосередній вплив наукові досягнення.

Виходячи з цього, пріоритетним напрямом діяльності ВНЗ при підготовці ФЕ на сьогодні є така організація освітнього процесу, в якому кожен студент міг би стати суб'єктом власного розвитку, вмів би здобувати та переробляти навчальну й наукову інформацію шляхом самостійної науково-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності.

Адже майбутній фахівець-еколог повинен мати не лише достатній досвід утілення відомих способів діяльності (прогнозування, моделювання, конструювання, проектування), а й здатність до здійснення кваліфіковано-го науково-дослідницького пошуку.

У реальній професійній діяльності створилася ситуація, коли фахівці-екологи, які мали фундаментальну екологічну освіту, не були практико-орієнтовані. Вирішити цю проблему може, на нашу думку, компетентнісний підхід, спрямований на формування й розвиток компетентностей особистості.

Реалізація цих завдань потребує дослідження проблеми компетентнісного підходу щодо формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів.

Мета статті – розкрити сутність компетентнісного підходу щодо формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів.

Необхідність переорієнтації української системи вищої освіти на компетентнісний підхід закріплено на законодавчому рівні Національною доктриною розвитку освіти [7], Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [8], Законом України “Про вищу освіту” [6] та ін.

Саме тому система вищої освіти сьогодні повинна бути націлена на формування не просто професіонала-виконавця, а й професіонала-дослідника, здатного легко адаптуватися до швидкозмінливих умов, знаходити вирішення соціально-економічних проблем через оволодіння науково-дослідницькими вміннями.

У нашому дослідженні ми спираємося на ідеї О. Гулай, яка зазначає, що сучасні тенденції оцінювання ефективності освіти представлено трьома моделями на основі підходів [2, с. 44]:

- з огляду на зміст – головним є те, що викладається (навчальний план, навчальні програми), що є набором “знанневих” можливостей студентів, які можуть бути реалізовані в навчальній і професійній діяльності;
- з огляду на процес навчання – аналізу підлягають реальні явища й процеси, що відбуваються в навчальному процесі, коли здійснюється пізнавальна діяльність;
- з огляду на результати – спрямований на аналіз набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими оволоділи ті, кого навчали.

Як зазначає О. Гулай [2, с. 42.], «освітній процес у системі загальної і професійної освіти будувався на дедуктивній основі відповідно до дидактичної тріади “знання – уміння – навички”. Вважалося, що сам процес за-

своєння знань володіє розвиваючим потенціалом. Однак у рамках знаннєвої парадигми завжди актуальною була проблема відриву знань від уміння їх застосовувати».

Як справедливо зазначає А. Андрєєв [1, с. 19], «серед причин, що викликали кризу знаннєвої парадигми освіти, вирізняє те, що в сучасних умовах старіння інформації проходить набагато швидше, ніж завершується цикл навчання у середній і вищій школі.

У таких умовах важливо навчити учнів умінь здобувати знання». Тому компетентнісний підхід «виступає в якості опонента до понятійної тріади знання – уміння – навички (“ЗУНИ”), що утвердились у радянській педагогіці». Автор пропонує зосередитися в процесі компетентнісного навчання не на поінформованості студентів, а на їх умінні використовувати інформацію для вирішення проблем, що виникають у всіх видах діяльності та сферах відносин.

Ми поділяємо думки цитованих авторів про те, що в сучасних умовах на ринку праці необхідні не знання самі по собі, а здатність фахівця використовувати їх на практиці, виконувати певні професійні й науково-дослідницькі функції, тобто нагальною потребою в зміні пріоритетів вищої освіти є підсилення її практичної зорієнтованості.

Аналіз проблеми використання компетентнісного підходу щодо формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів передбачає чітке визначення його термінологічного поля. Так, одними із основних ключових понять цього дослідження є поняття “компетентнісний підхід”.

Під час проведення дослідження визначено, що І. Зимня [5, с. 37] виділяє три етапи становлення компетентнісного підходу в освіті:

- 60–70-ті рр. ХХ ст. – введення в науковий апарат категорії “компетенція” і створення передумов розмежування понять “компетенція” й “компетентність”;
- 70–90-ті рр. ХХ ст. – використання вказаних категорій у теорії та практиці навчання мови, спілкування, а також під час аналізу професіоналізму фахівців в управлінні та менеджменті;
- початок 90-х рр. ХХ ст. і до сьогодні – дослідження компетентності як освітньої наукової категорії та впровадження компетентнісного підходу в практику освітньої діяльності.

Як свідчить аналіз наукової літератури [1; 2; 4; 5; 6; 10], вказаний феномен уже тривалий час є об’єктом наукового пошуку багатьох українських і зарубіжних учених, проте через складність і багатоаспектність цієї дефініції її трактування різними дослідниками значно відрізняється між собою.

Ґрунтуючись на результатах досліджень [1; 2; 5; 6], компетентнісний підхід трактуємо як націленість освітнього процесу на формування та роз-

виток у суб'єктів навчання низки ключових і предметних компетенцій (компетентностей).

Компетентнісний підхід кардинально відрізняється від традиційного “знаннєвого” за функціями викладача та студента в процесі навчання, за метою навчальної діяльності й результатами навчання, водночас він має багато спільних рис із особистісно-орієнтованим та діяльнісним підходами.

За визначенням А. Хуторського, “компетентнісний підхід акцентує на результатах освіти, причому як результат освіти розглядається не сукупність засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях” [10, с. 57].

Грунтуючись на поглядах дослідників (О. Гулай [2, с. 45], О. Заблоцької [4, с. 54]), визначено основні відмінності знаннєвого та компетентнісного підходів щодо формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів (табл.).

Ми поділяємо думку О. Заблоцької [3, с. 66], що однією з переваг компетентнісного підходу у вищій школі є націленість фахової підготовки на майбутнє працевлаштування випускників. Заздалегідь визначені вищими навчальними закладами переліки засвоєних випускниками компетенцій значно полегшать діяльність роботодавців із пошуку відповідних кандидатур на робочі місця.

Таблиця

**Відмінності знаннєвого та компетентнісного підходів
щодо формування науково-дослідницької компетентності
майбутніх фахівців-екологів**

Знаннєвий підхід	Компетентнісний підхід
1	2
Знання	
Важливо пам'ятати певну кількість суджень (понять, правил, теорій), які є “основою” для професійної діяльності	Важливо навчитися мислити (осмислювати поняття, правила, теорії), тому що основою професійної науково-дослідницької діяльності є освоєний досвід, сформовані власні принципи, стратегії діяльності, поняття та уявлення
Навчальний процес	
Процес викладання – переконання, при якому необхідно дохідливо передавати знання іншим	Процес викладання – організоване викладачем учіння – самовиховання, при якому необхідно налаштовувати студента на активне пізнання, пропонуючи йому діяти, вирішувати науково-дослідницькі проблеми, спонукаючи до запитань
Навчання	
Вивчення низки навчальних дисциплін, тобто надання студентам відібраних “головних” знань, і забезпечення оволодіння ними навичками для їх засвоєння	Формування компетенцій, тобто студенти мають оволодіти низкою вмінь і навичок: когнітивних (пізнавальних), дослідницьких (творчих), комунікативних та організаційних; виявляти постійний інтерес до навчання, саморозвитку. Предметні знання, не зникаючи зі структури освіченості, виконують у ній підпорядковану роль

Продовження табл.

1	2
Навчання спрямоване на	
загальноосвітні предмети науки – систему впорядкованих змістів навчального характеру, почерпнутих з однієї чи декількох наук	об'єкти дійсності та фундаментальні об'єкти світу. Компетенції задаються стосовно певного кола предметів, ситуацій або процесів, які належать до реальних об'єктів дійсності, а також до фундаментальних об'єктів освіти

На наш погляд, рівень компетентності для кожного суб'єкта буде різний, він формує досвід діяльності суб'єкта. Ця категорія допускає структурування з можливістю подальшого кількісного аналізу та оцінки якості, а також визначення напрямів розвитку особистості.

Висновки. На підставі аналізу наукової літератури зроблено висновок про те, що використання компетентнісного підходу при формуванні науково-дослідницької компетентності в майбутніх фахівців-екологів означає перехід від кваліфікації, яку спеціаліст здобуває у вищому навчальному закладі, до компетентності, що дає змогу мобільно пристосовуватися до змін у професійній діяльності, які зумовлено стрімким розвитком науки.

Список використаної літератури

1. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа. *Педагогика*. 2005. № 4. С. 19–27.
2. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2009. Вип. 2. С. 41–51.
3. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету*. 2008. Вип. 40. С. 63–68.
4. Заблоцька О. С. Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти. *Вісник Житомирського державного університету*. 2008. Вип. 39. С. 52–56.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
7. Про Національну доктрину розвитку освіти : Наказ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/print1363267212303792>.
8. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344. *Офіційний вісник України*. 2013. № 50. 18 с. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.
9. Солошич І. О., Солошич О. М. Структурні компоненти, критерії оцінки дослідницької компетентності майбутніх фахівців-екологів. *Інженерні та освітні технології*. 2015. № 3. С. 39–41.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: технология конструирования. *Народное образование*. 2003. № 5. С. 55–61.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2017.

Солошич И. А. Компетентностный подход к формированию научно-исследовательской компетентности будущих специалистов-экологов

В статье раскрыта сущность компетентностного подхода к формированию научно-исследовательской компетентности будущих специалистов-экологов. Осуществлен анализ научных источников с целью исследования этапов становления компетентностного подхода в образовании. Уточнена дефиниция понятия “компетентностный подход” как переход от квалификации, которую специалист получает в высшем учебном заведении, к компетентности, что позволяет ему мобильно приспосабливаться к изменениям в профессиональной деятельности, обусловленной стремительным развитием науки. Определены основные различия знаниевого и компетентностного подходов к формированию научно-исследовательской компетентности будущих специалистов-экологов.

Ключевые слова: компетентностный подход, формирование, научно-исследовательская компетентность, будущие специалисты-экологи, профессиональная деятельность.

Soloshych I. Competently Approach to the Formation of Scientific and Research Competency of Future Environmental Specialists

In the course of the research, the essence of the competent approach to the formation of scientific research competence of future environmental specialists is disclosed.

In a changing characteristics and dynamics of social development, the work of environmental specialist becomes more research-focused and implies their participation in the project work, conduction of research aimed at solving scientific and environmental problems.

Hence, competence approach should be given the priority in the preparation of environmental specialist. Competence approach provides orientation on the acquisition of the research competence that allows to effectively conduct and improve professional activities, self-development and contributes to the introduction in the production technologies.

The analysis of scientific sources for the purpose of studying the stages of formation of a competent approach in education has been carried out.

The definition of the concept of “competence approach” as a transition from the qualification that a specialist acquires at a higher educational institution to the competence, which allows mobile adaptation to changes in professional activity that is conditioned by the rapid development of science, is specified.

Under modern conditions on the labor market there's a growing need not for the knowledge per se, but the ability of the professional to apply them in practice, perform certain professional and research functions, that is an urgent need to change priorities of higher education and strengthen its practical orientation.

Key words: competence approach, formation, scientific research competence, future specialists-ecologists, professional activity.